

ISSN 2091-5187

SERVIS

ILMIY-AMALIY
JURNAL

№3

2026

SERVIS

ILMIY-AMALIY JURNAL 2026-yil, 3-soni

Muassis: Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

O‘zbekiston Matbuot va axborot agentligi tomonidan 2008-yil 31-dekabrda
0561-raqam bilan ro‘yxatga olingan.
O‘zR OAK Riyosatining 19.03.2017-y., 239/5-sonli qarori bilan e’tirof etilgan.

Tahririyat a’zolari:

Mas’ul kotib:

i.f.d., prof. M.Q.Pardayev

Muharrirlar:

i.f.d., dotsent F.A.Safarov
PhD, dotsent I.M.Pardayeva
PhD, I.Sh.Ernazarova

Texnik muharrir:

katta o‘qituvchi F.O.O‘roqov

Korrektor:

PhD, dotsent v.b.
T.I.Yahyoyev

Sahifalovchi:

PhD, dotsent v.b.
X.N.Ochilova

1 yilda 4 marotaba
chop etiladi.

**O‘zbekiston hududida
tarqatiladi.**

Tahririyat manzili:

140100, Samarqand shahar,
Amir Temur ko‘chasi, 9-uy,

tel.: +998(66)233-28-38,
+998(97)913-74-40

faks: +998(366)231-12-53
el.pochta:

samisiservis@mail.ru

Tahrir hay’ati raisi:

M.E.Po‘latov – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti rektori,
i.f.d., professor

Tahrir hay’ati raisi o‘rinbosari:

O.M.Pardayev – SamISI prorektori, iqtisod fanlari doktori,
professor

Tahrir hay’ati a’zolari:

M.M.Muxammedov – SamISI professori, iqtisod fanlari
doktori

D.R.Zaynalov – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

O.M.Murtazayev – TDIUSF direktori, iqtisod fanlari doktori,
professor

M.R.Boltabayev – TDIU professori, iqtisod fanlari doktori

R.X.Ergashev – QarMII professori, iqtisod fanlari doktori

B.K.G‘oibnazarov – iqtisod fanlari doktori, professor

I.S.To‘xliyev – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

K.B.Urazov – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

D.H.Aslanova – iqtisod fanlari nomzodi, professor

Q.J.Mirzayev – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

B.I.Isroilov – TDIU professori, iqtisod fanlari doktori

G.M.Shodiyeva – SamISI professori v.b., iqtisod fanlari doktori

S.N.Toshnazarov – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

R.N.Normaxmatov – SamISI professori, texnika fanlari doktori

A.Bektemirov – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

M.T.Alimova – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

Z.Dj.Adilova – TDIU professori, iqtisod fanlari doktori

Sh.O.Quvondiqov – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

L.N.Xalikova – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

F.A.Safarov – SamISI dotsenti, iqtisod fanlari doktori

A.M.Karimova – SamISI professori, iqtisod fanlari doktori

I.B.Mattiyev – SamISI professori, pedagogika fanlari doktori

B.F.Boronov – SamISI professori v.b., iqtisod fanlari doktori

A.N.Xoliqulov – SamISI professori, iqtisod fanlari nomzodi

X.A.Raximov – SamISI dotsenti, PhD

S.A.Babanazarova – SamISI dotsenti, PhD

X.N.Ochilova – SamISI dotsenti v.b., PhD

I.R.Berdikulova – SamISI dotsenti v.b., PhD

A.Q.G‘apparov – SamISI dotsenti v.b., PhD

MUNDARIJA:

NAZARIYA VA METODOLOGIYA	
Мамаюнус Қаршибаевич Пардаев, Баходир Ибрагимович Исроилов Олим Мамаюнусович Пардаев Ўзбекистон мустақиллигининг 35 йиллик тараққиёт йўлида эришилган натижаларнинг қисқача шарҳи	5
Мурод Мухаммедович Мухаммедов, Мамаюнус Қаршибаевич Пардаев, Меҳрангиз Олимовна Мамаюнусова Инсон ресурслари ва инсон капиталининг ўртасидаги фарқлар ва уларни ривожлантириш йўллари	13
Ibodulla Xasanovich Ibragimov, Larisa Alijonovna Musabaeva Logistikada operatsion samaradorlik: modellash va baholashga ilmiy yondashuvlar	20
SANOAT VA QISHLOQ XO‘JALIGI	
Durdona Dilshadbekovna Djalalova Qishloq xo‘jaligida innovatsion texnologiyalarni joriy etishni rag‘batlantirishning ahamiyati.	26
Абдухолик Эгамович Тангиров, Гулноза Абдулхолик қизи Абдулхолиқова Чўл-яйлов чорвачилигини барқарор ривожлантириш учун инновацион технологиялар: иқтисодий ва тиббий аҳамияти	29
Мадина Мурадхановна Хашимова Тоғли ҳудудлар жозибадорлигини табиий ресурслар мавжудлиги асосида баҳолаш	32
Shahnoza Abdirashitovna Po‘latova Sut mahsulotlarini barqaror ishlab chiqarishda agroklastlar faoliyatini takomillashtirishning dolzarb masalalari	35
Javohir Xamroqul o‘gli Jurayev Sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish mexanizmini takomillashtirish	39
Iroda Turdibayevna Kudratova Mamlakatimizda paxta-to‘qimachilik klasterlarida agroservis samaradorligini oshirish yo‘llari	44
INNOVATSIYA VA RAQAMLI IQTISODIYOT	
Rayxona Sadriddinovna Amriddinova Sun‘iy intellekt va onlayn baholashlar davrida raqamli turistik xulq-atvor tahlili	50
Нилуфар Зиябаевна Юлдашова Оценка результативности инновационных моделей в условиях сельской местности	52
Timur Ibodullaevich Ibragimov Logistika sohasida raqamli ko‘nikmalarni shakllantirish muammolari va yechimlari	57
Zuhriddin Sanjar o‘g‘li Rashidov Raqamli texnologiyalar ta‘sirida mehnat resurslari samaradorligini baholash ko‘rsatkichlarini takomillashtirish	61
Нажмиддин Раҳматуллаевич Абдувоҳидов Савдо ва хизмат кўрсатиш соҳасида яширин иқтисодиётни олдини олиш борасида рақамлаштириш йўналишлари	66
Nilufar Abdaxatovna Abduqodirova Samarqand viloyatida raqamli transformatsiyasi: holati, tarkibi va samaradorligini baholash	70
Farxod Faxriddinovich Ulugmurodov Samarqand viloyatida elektron savdo xizmatlarining innovatsion rivojlanish holati va istiqbollari	74

Javohir Xamroqul o‘gli Jurayev – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

SANOAT KORXONALARINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH (Qashqadaryo viloyati misolida)

Annotatsiya. Ushbu maqolada Qashqadaryo viloyati sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish va unga ta’sir etuvchi omillarni tahlil qilish masalalari tadqiq etilgan. Mintaqadagi sanoat salohiyatining bugungi holati baholanib, ishlab chiqarish jarayonlariga zamonaviy boshqaruv hamda innovatsion texnologiyalarni joriy etish mexanizmlari yoritilgan. Tadqiqot yakunida viloyat sanoat korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish va raqobatbardoshlikni ta’minlash bo’yicha amaliy taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: sanoat korxonalari, iqtisodiy samaradorlik, Qashqadaryo viloyati, ishlab chiqarish mexanizmi, innovatsion texnologiyalar, resurslardan foydalanish, raqobatbardoshlik, mintaqaviy sanoat, boshqaruv samaradorligi, investitsion jozibadorlik.

Kirish. Bugungi kunda respublika iqtisodiyotining barqaror o’sishini ta’minlash va mintaqalarning sanoat salohiyatini to’liq safarbar etishda sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”¹gi Farmonida hududlar iqtisodiyotini mutanosib rivojlantirish, sanoat ishlab chiqarishi hajm hisobini oshirish hamda har bir hududning "o‘sinh nuqtalari"dan samarali foydalanish alohida belgilab berilgan. Ayniqsa, boy xomashyo bazasi va energetika resurslariga ega bo‘lgan Qashqadaryo viloyatida sanoat tarmog‘ini modernizatsiya qilish hamda ishlab chiqarish xarajatlarini maqbullashtirish orqali korxonalar raqobatbardoshligini oshirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ushbu yo‘nalishdagi islohotlarning uzviy davomi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son “«O‘zbekiston – 2030» strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni qabul qilinib, unda milliy iqtisodiyotda yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish ulushini keskin oshirish, resurs tejamkor texnologiyalarni keng joriy etish va hududiy sanoat habrlarini tashkil etish vazifalari qo‘yildi. Qashqadaryo viloyati sanoat kompleksining transformatsiya jarayonlari, xususan, neft-gaz, kimyo, qurilish materiallari va qayta ishlash tarmoqlarida ichki imkoniyatlarni to‘liq ishga solish to‘g‘ridan-to‘g‘ri ushbu strategik maqsadlarga mos keladi va korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta’minlash mexanizmlarini ilmiy asosda takomillashtirishni talab etadi.

Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-yanvardagi PF-14-son “Respublika ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni va respublika investitsiya hamda sanoat siyosatiga oid tegishli qarorlari hududlarda sanoat klasterlarini rivojlantirish hamda boshqaruv samaradorligini oshirish uchun institutsional zamin yaratdi. Qashqadaryo viloyati misolida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish mexanizmlarini tadqiq etish nafaqat hududiy ko‘rsatkichlarni yaxshilash, balki mamlakat miqyosida sanoat xavfsizligi va barqaror iqtisodiy o‘sinhni ta’minlashga xizmat qiluvchi amaliy va nazariy takliflarni ishlab chiqish imkonini beradi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish va unga ta’sir etuvchi omillarni tadqiq etish milliy hamda xorijiy iqtisodchi olimlar diqqat markazida bo‘lib kelgan. Xususan, iqtisodiyot nazariyasida korxona samaradorligi va resurslardan foydalanish mexanizmlari klassik va zamonaviy yondashuvlar vositasida atroflicha o‘rganilgan. Xorijiy olimlardan A.Smit, Y.Shumpeter, P.Druker va M.Porter o‘z tadqiqotlarida korxona iqtisodiy samaradorligining asosiy omili sifatida innovatsiyalar, resurslarni oqilona taqsimlash va raqobatbardoshlik strategiyalarini ko‘rsatib o‘tishgan. Shuningdek, resurslarga asoslangan yondashuv (Resource-Based View - RBV) namoyandasi J.Barni korxonaning ichki salohiyati va texnologik ustunligi uning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligini belgilovchi asosiy

¹O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son/lex.uz

drayver ekanligini ta’kidlaydi.

Mamlakatimiz va Hamdo’stlik mamlakatlari iqtisodchi olimlaridan A.Vahobov, Sh.Mustafakulov, Sh.Yuldashev hamda B.Berdiyevlarning ilmiy ishlarida mintaqaviy sanoat tarmoqlarining o’ziga xos xususiyatlari va iqtisodiy samaradorlikni baholash usullari keng yoritilgan. Jumladan, Sh.Mustafakulov korxonalarining investitsion jozibadorligi va resurs tejamkorligini iqtisodiy samaradorlikning integrallashgan ko’rsatkichi sifatida baholashni taklif etsa, Sh.Yuldashev regional sanoat majmualarida ishlab chiqarish mexanizmlarini optimallashtirish masalalariga alohida urg’u beradi. Biroq, Qashqadaryo viloyati kabi yuqori xomashyo va energetika resurslariga ega bo’lgan hududlarda sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish mexanizmlarini zamonaviy transformatsiya hamda hududiy omillar bilan bog’lagan holda majmualar tadqiq etish zarurati ushbu yo’nalishda qo’shimcha ilmiy izlanishlar olib borishni talab etadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda Qashqadaryo viloyati sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish mexanizmlarini baholash va takomillashtirish uchun ilmiy tizimlangan hamda kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini iqtisodiy va statistik tahlil, tizimli yondashuv hamda empirik baholash usullari tashkil etadi. Sanoat ishlab chiqarishining resurs sig’imi, mehnat undorligi hamda kapital qarindoshligi kabi asosiy ko’rsatkichlarni har tomonlama o’rganish uchun nazariy va amaliy ma’lumotlarni umumlashtirish, induksiya hamda deduksiya usullari keng qo’llanilgan.

Tadqiqot jarayonida viloyat sanoat korxonalarining 2019-2025-yillardagi moliyaviy-iqtisodiy faoliyati, ishlab chiqarish hajmlari hamda resurs tejamkorligi bo’yicha dinamik o’zgarishlar **qiyosiy tahlil (Comparative Analysis)** va **trend tahlili (Trend Analysis)** usullari yordamida baholandi. Bunda Qashqadaryo viloyatining neft-gaz, kimyo, qurilish materiallari va yengil sanoat tarmoqlaridagi yetakchi korxonalarining ko’rsatkichlari respublika o’rtacha darajasi hamda boshqa hududlar ko’rsatkichlari bilan solishtirilib, hududiy sanoatning “o’sish nuqtalari” va tarkibiy muammolari aniqlandi.

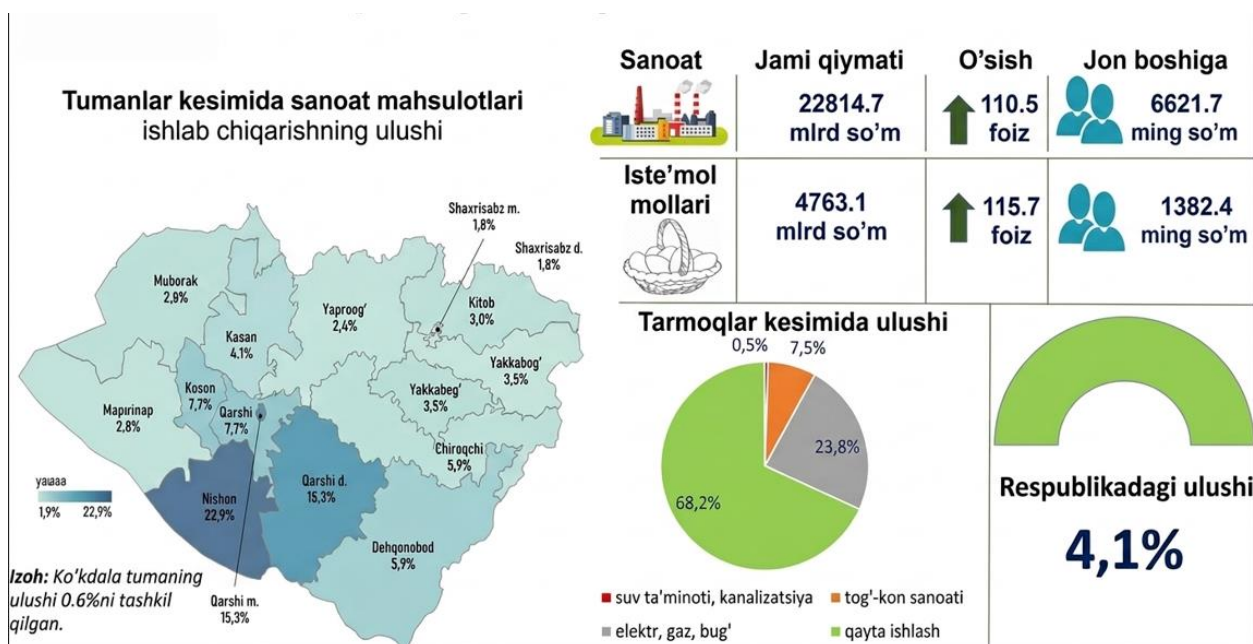
Iqtisodiy samaradorlikka ta’sir etuvchi ichki va tashqi omillarni miqdoriy baholash maqsadi bilan ekonometrik modellashtirish va ko’p omilli regressiya tahlili (*Multiple Regression Analysis*) usullaridan foydalanildi. Modellashtirish jarayonida korxonalarining mahsulot ishlab chiqarish hajmi (Y) bog’liq o’zgaruvchi sifatida, asosiy fondlar qiymati (X_1), mehnat resurslari xarajatlari (X_2), energetika resurslari sarfi (X_3) hamda innovatsion texnologiyalarga kiritilgan investitsiyalar hajmi (X_4) erkin o’zgaruvchilar sifatida tanlab olindi. Ushbu ekonometrik model omillarning iqtisodiy natijadorlikka ta’sir darajasini statistik ishonchlilik bilan aniqlash imkonini berdi.

Sanoat korxonalarida mavjud xavf-xatarlar va ichki imkoniyatlarni baholash uchun SWOT-tahlil (*Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats*) hamda PEST-tahlil uslubiyatlari tatbiq etildi. Ushbu tahlillar orqali Qashqadaryo viloyati sanoat sektorining kuchli va zaif tomonlari, shuningdek, tashqi muhitdan kelib chiquvchi imkoniyatlar hamda iqtisodiy tavakkalchiliklar (xomashyo narxlarining tebranishi, logistika cheklovlari, infratuzilma yetishmovchiligi) atroflicha guruhlashtirildi.

Tadqiqotning axborot-statistik bazasini O’zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi, Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi¹, O’zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda viloyatdagi yirik sanoat korxonalarining rasmiy moliyaviy hisobotlari ma’lumotlari tashkil etdi. Ma’lumotlarni qayta ishlash hamda ekonometrik modellar hisob-kitoblarini amalga oshirishda *STATA* va *MS Excel* dasturiy paketlaridan foydalanilib, olingan natijalarning ilmiy va amaliy asoslanganligi ta’minlandi.

Tahlil va natijalar. Qashqadaryo viloyati iqtisodiyotining asosiy drayveri hisoblangan sanoat sektori respublika bo’yicha ishlab chiqarilayotgan yalpi mahsulot hajmida sezilarli ulushga ega. So’nggi yillarda amalga oshirilgan tarkibiy islohotlar va sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish natijasida viloyatda sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi barqaror o’sish dinamikasini namoyon etmoqda. Tahlillar shuni ko’rsatadiki, viloyat sanoatining asosi tog’-ko’kon sanoati, qayta ishlash hamda yoqilg’i-energetika kompleksiga to’g’ri keladi.

¹ Qashqadaryo viloyati statistika boshqarmasi. <https://www.qashstat.uz/>

1-rasm. Qashqadaryo viloyati sanoat va iste'mol mollari ko'rsatkichlari

Mintaqa sanoatining tarkibiy tuzilishi baholanganda, unda to'g'ridan-to'g'ri yoqilg'i-energetika va tog'-kon tarmoqlarining ulushi yuqoriligicha qolayotganligi kuzatiladi. Xususan, Muborak gazni qayta ishlash zavodi, Sho'rtan gaz-kimyoy majmuasi va "Uzbekistan GTL" kabi yirik korxonalar viloyat sanoat ishlab chiqarish hajmining 65% dan ortig'ini shakllantirmoqda. Biroq, ushbu yirik korxonalar bilan bir qatorda kichik va o'rta sanoat biznesining umumiy mahsulot hajmiga qo'shayotgan hisssasi hali yetarli darajada past.

Tadqiqot doirasida viloyatdagi 20 dan ortiq yirik va o'rta sanoat korxonalarining 2019–2025-yillardagi moliyaviy-iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Olingan ma'lumotlarga ko'ra, korxonalarda mehnat undorligi (Labor Productivity) darajasi so'nggi 5 yilda o'rtacha 14,2% ga oshgan bo'lsa-da, kapital qarindoshligi (Capital Intensity) va xarajatlar hajmining o'sishi yakuniy sof foyda marjasini pasaytiruvchi omil bo'lib xizmat qilgan. Bu holat resurs tejamkor texnologiyalarni yetarlicha joriy etilmagani bilan izohlanadi.

Sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash uchun tuzilgan ekonometrik model natijalari quyidagi regressiya tenglamasini berdi:

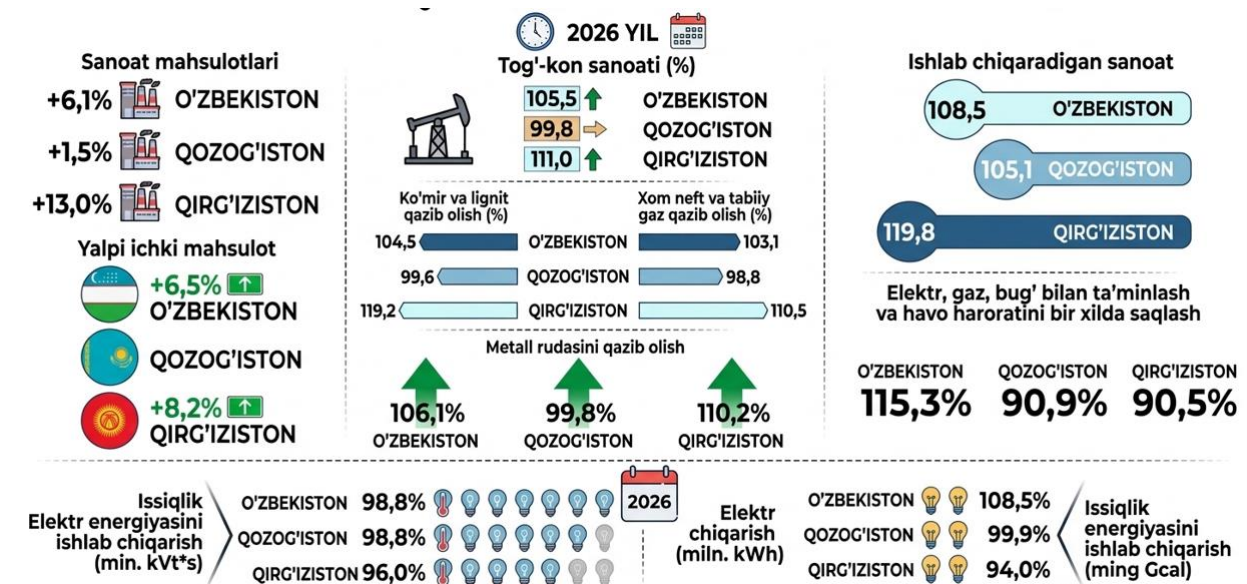
$$Y = 12,4 + 0,42 \cdot X_1 + 0,31 \cdot X_2 - 0,18 \cdot X_3 + 0,55 \cdot X_4$$

Tenglamada (Y) - ishlab chiqarish hajmi (mlrd so'm), (X_1) - asosiy fondlar qiymati, (X_2) - mehnat xarajatlari, (X_3) - energetika resurslari sarfi (energiya sig'imi), (X_4) - innovatsion va raqamli texnologiyalarga yo'naltirilgan investitsiyalar. Modelning determinatsiya koeffitsienti ($R^2=0,86$) tanlangan omillarning o'zgaruvchiga ta'siri juda yuqori ekanligini ko'rsatdi.

Regressiya modelining tahlili ko'rsatishicha, innovatsiyalar va raqamli texnologiyalarga kiritilgan har bir foiz investitsiya (X_4) sanoat mahsuloti hajmini (Y) o'rtacha 0,55% ga oshirishga xizmat qiladi. Bu esa Qashqadaryo viloyatining neft-gaz, kimyo va tekstil korxonalarida avtomatlashtirish hamda raqamli boshqaruv platformalarini joriy etish yuqori iqtisodiy samaradorlik berishini statistik jihatdan isbotlaydi.

Aksincha, energetika va xomashyo resurslari sarfining (X_3) ortishi samaradorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda (-0,18). Viloyat sanoat korxonalarida mahsulot birligiga to'g'ri keladigan energiya sarfi respublika o'rtacha ko'rsatkichidan 12-15% ga yuqori. Bu holat eskirgan ishlab chiqarish quvvatlari hamda logistika zanjiridagi yo'qotishlar bilan bog'liq bo'lib, mahsulot tannarxining oshishiga va raqobatbardoshlikning pasayishiga olib kelmoqda.

Qashqadaryo viloyatining tumanlar bo'yicha sanoat taqsimoti tahlil qilinganda, sanoat salohiyatining keskin nomutanosib joylashgani aniqlandi. Sanoat mahsulotlarining asosiy qismi Muborak, Nishon, G'uzor va Qarshi shahri hissasiga to'g'ri kelib, Dehqonobod, Kasbi va Mirishkor tumanlarida sanoatlashuv darajasi o'rtacha ko'rsatkichdan ancha orqada qolmoqda. Bu esa hududiy sanoat klasterlarini rivojlantirish va kichik sanoat zonalaridan unumli foydalanish zaruratini yuzaga keltirmoqda.

2-rasm. Markaziy osiyo mintaqaviy sanoat ko'rsatkichlari - 2026 yil prognozi

Moliya-investitsiya faoliyati tahlili shuni ko'rsatdiki, viloyat sanoat korxonalariga jalb etilgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hajmi ortayotgan bo'lsa-da, ularning asosiy qismi xomashyo yo'nalishiga yo'naltirilmoqda. Tayyor, yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqaruvchi qayta ishlash korxonalarining investitsion ta'minlanish darajasi pastligicha qolmoqda, bu esa ishlab chiqarish zanjirining uzilib qolishiga sabab bo'lmoqda.

Sanoat korxonalarida boshqaruv mexanizmlarining samaradorligi ham yetarli darajada emas. Korxonalarda operatsion xarajatlarni optimallashtirish (Cost Management), risklarni boshqarish va ta'minot zanjirini raqamlashtirish mexanizmlari to'liq yo'lga qo'yilmagan. Natijada ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish koeffitsiyenti viloyat bo'yicha o'rtacha 68–72% ni tashkil etmoqda.

Tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, Qashqadaryo viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun eksportga yo'naltirilgan tayyor mahsulotlar ulushini ko'paytirish, energiya tejankor texnologiyalarni tatbiq etish hamda hududiy klasterlar o'rtasidagi kooperatsiya aloqalarini kuchaytirish strategik ahamiyatga ega. Ushbu chora-tadbirlar korxonalarning rentabellik darajasini kamida 15-20% ga oshirish imkonini beradi.

1-jadval.

Qashqadaryo viloyatining tumanlar va shaharlar kesimida sanoat ko'rsatkichlari (2026-yil prognostik baholashi)¹:

Tuman / Shahar nomi	Sanoat mahsulotlari hajmidagi ulushi (%)	Asosiy sanoat tarmoqlari
Nishon tumani	22,9%	Yoqilg'i-energetika, kimyo sanoati
Qarshi tumani	15,3%	Qayta ishlash, yengil sanoat, qurilish materiallari
Qarshi shahri	15,3%	Mashinasozlik, oziq-ovqat va tekstil
Kasbi / Koson tumani	7,7%	Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash, to'qimachilik
Chiroqchi tumani	5,9%	Qurilish materiallari, mineral xomashyo qazib olish
Dehqonobod tumani	5,9%	Tog'-kon va kimyo sanoati (kaliyli o'g'itlar)
Koson tumani	4,1%	Yengil sanoat va oziq-ovqat ishlab chiqarish
Yakkabog' tumani	3,5%	Oziq-ovqat, meva-sabzavotni qayta ishlash
Kitob tumani	3,0%	Qurilish materiallari, turizm va hunarmandchilik
Muborak tumani	2,9%	Gazni qayta ishlash, neft-gaz sanoati
Mirishkor tumani	2,8%	Paxtani qayta ishlash va agrosanoat

¹O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi <https://stat.uz/>

Ko'kdala	2,4%	Mahalliy sanoat va hunarmandchilik
Shahrisabz shahri / tumani	3,6%	Yengil sanoat, oziq-ovqat va qayta ishlash

Shu sababli, hududiy sanoat ko'rsatkichlarini tahlil qilishda 2022-yilda yangi tashkil etilgan Ko'kdala tumanining salohiyatini alohida hisobga olish lozim. So'nggi yillarda Chiroqchi tumanidan ajralib chiqqan ushbu yangi ma'muriy Birlikda infratuzilma va kichik sanoat zonalarini barpo etish orqali ishlab chiqarish hajmini keskin oshirish imkoniyatlari yaratilmoqda. Tumanlar kesimidagi strukturaviy o'zgarishlarni to'g'ri baholash Qashqadaryo viloyatida sanoat klasterlarini oqilona joylashtirish va har bir hududning haqiqiy iqtisodiy imkoniyatlaridan to'liq foydalanishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar. Tadqiqot natijalaridan shunday xulosa qilish mumkinki, Qashqadaryo viloyati sanoat sektori respublika iqtisodiyotida strategik o'ringa ega bo'lib, uning asosiy ulushi yoqilg'i-energetika, neft-gaz va kimyo majmualariga to'g'ri keladi. Biroq, viloyat sanoatining tarkibiy tuzilishida xomashyo yo'nalishining yuqoriligi hamda yuqori qo'shilgan qiymatga ega tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish darajasining pastligi umumiy iqtisodiy samaradorlikni oshirishga to'sqinlik qilmoqda.

Tumanlar kesimidagi tahlillar sanoat salohiyatining hududlar bo'yicha keskin nomutanosib joylashganini ko'rsatdi. Sanoat ishlab chiqarishining asosiy qismi Muborak, Nishon tumanlari va Qarshi shahri hissasiga to'g'ri kelayotgani holda, Dehqonobod, Kasbi va yangi tashkil etilgan Ko'kdala kabi tumanlarda mavjud resurs va mehnat salohiyatidan to'liq foydalanilmayapti. Bu holat hududiy sanoat klasterlarini va kichik sanoat zonalarini qayta taqsimlashni talab etadi.

Ekonometrik modellash natijalari shuni tasdiqladiki, innovatsiyalar va raqamli texnologiyalarga kiritilgan investitsiyalar (X_4) sanoat mahsuloti hajmini eng yuqori sur'atlarda oshiruvchi drayver hisoblanadi. Aksincha, ishlab chiqarish jarayonlaridagi yuqori energiya va resurs sig'imi (X_3) mahsulot tannarxini oshirib, korxonalarning rentabellik darajasi hamda tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqqan holda, birinchi navbatda, Qashqadaryo viloyati sanoat korxonalarida resurs tejankor va yashil texnologiyalarni (Green Economy) keng joriy etish taklif etiladi. Yirik xomashyo va qayta ishlash korxonalarida energiya auditini o'tkazish hamda muqobil energiya manbalaridan foydalanish orqali mahsulot birligiga sarflanadigan energiya sig'imini kamida 12-15% ga pasaytirishga erishish mumkin.

Ikkinchidan, viloyatda chuqur qayta ishlashga asoslangan sanoat klasterlarini rivojlantirish lozim. Neft-gaz va kimyo xomashyosidan tayyor polimer, sintetik mahsulotlar, farmasevtika va murakkab mineral o'g'itlar ishlab chiqarish zanjirini yaratish orqali hududiy qo'shilgan qiymat hajmini keskin oshirish hamda eksport tarkibini diversifikatsiya qilish talab etiladi.

Uchinchidan, ishlab chiqarish jarayonlarini raqamlashtirish va sun'iy intellekt texnologiyalarini (Industry 4.0) joriy etish zarur. Korxonalarda operatsion xarajatlarni optimallashtirish, moddiy-texnik ta'minot zanjirini avtomatlashtirish hamda 3D modellash va bashoratli tahlil tizimlaridan foydalanish boshqaruv samaradorligini oshirib, ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish koeffitsientini 85–90% gacha yetkazish imkonini beradi.

To'rtinchidan, sanoatlashuv darajasi past bo'lgan tumanlarda (Dehqonobod, Ko'kdala, Mirishkor va boshqalar) lokalizatsiya va infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishni rag'batlantirish lozim. Ushbu hududlarda mavjud mineral-xomashyo hamda agrosanoat resurslarini joyida qayta ishlovchi kichik va o'rta sanoat korxonalariga soliq va kredit imtiyozlarini taqdim etish hududlararo iqtisodiy tengsizlikni qisqartiradi.

Ushbu taklif va tavsiyalarining amaliyotga tatbiq etilishi Qashqadaryo viloyati sanoat korxonalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash, resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish hamda respublika miqyosida barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Smith, A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. London: W. Strahan and T. Cadell.
2. Schumpeter, J. A. The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle. Cambridge, MA: Harvard University Press.
3. Drucker, P. F. Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles. New York: Harper & Row.

4. Porter, M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press.
5. Barney, J. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management, 17(1), 99–120.
6. Vahobov, A. V., & Malikov, T. S. Moliyaviy tahlil va korxonalar samaradorligi. Toshkent: "Iqtisod-Moliya" nashriyoti.
7. Mustafakulov, Sh. I. Investitsion muhit jozibadorligi: nazariya va amaliyot. Toshkent: "Bakteria Press" nashriyoti.
8. Yuldashev, Sh. G. Mintaqaviy sanoat majmualarida ishlab chiqarish mexanizmlarini optimallashtirish va samaradorlikni oshirish yo'llari. Iqtisodiyot va Innovatsion Texnologiyalar ilmiy jurnali, № 4, 112–122-b.
9. Berdiyev, B. O. Sanoat korxonalarida resurs tejamkorlik va iqtisodiy barqarorlikni baholash usullari. Moliya va Bank Ishi, 3(1), 45–53.
10. Jumayev, Q. A., & Berdiyev, G. H. Qashqadaryo viloyati sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish va hududiy omillar tahlili. O'zbekiston Iqtisodiy Axborotnomasi, № 2, 68–76-b.

Ж.Джураев Совершенствование механизма повышения экономической эффективности промышленных предприятий (на примере Кашкадарьинской области) Аннотация. В данной статье исследованы вопросы повышения экономической эффективности промышленных предприятий Кашкадарьинской области и анализа влияющих на неё факторов. Оценено текущее состояние промышленного потенциала региона, освещены механизмы внедрения современного управления и инновационных технологий в производственные процессы. В завершение исследования разработаны практические предложения и рекомендации по повышению эффективности использования ресурсов и обеспечению конкурентоспособности на промышленных предприятиях области. Ключевые слова: промышленные предприятия, экономическая эффективность, Кашкадарьинская область, производственный механизм, инновационные технологии, использование ресурсов, конкурентоспособность, региональная промышленность, эффективность управления, инвестиционная привлекательность.	J.Juraev Improving the mechanism for increasing the economic efficiency of industrial enterprises (on the example of Qashqadaryo region) Abstract. This article explores the issues of enhancing the economic efficiency of industrial enterprises in Qashqadaryo region and analyzing the influencing factors. The current state of the region's industrial potential is assessed, and mechanisms for introducing modern management and innovative technologies into production processes are highlighted. At the conclusion of the research, practical proposals and recommendations are developed to improve resource efficiency and ensure competitiveness in the region's industrial enterprises. Keywords: industrial enterprises, economic efficiency, Qashqadaryo region, production mechanism, innovative technologies, resource utilization, competitiveness, regional industry, management efficiency, investment attractiveness.
--	---

UDK 338.436.33

Iroda Turdibayevna Kudratova – SamISI, “Iqtisodiy tahlil va statistika” kafedrası dotsentiv.b.

MAMLAKATIMIZDA PAXTA-TO‘QIMACHILIK KLASSTERLARIDA AGROSERVIS SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada paxta-to‘qimachilik klasterini jarayonli yondashuv asosida rivojlantirish dehqon-tadbirkor mehnat xarajatlarini kamaytirib, ushbu turdagi faoliyatni qishloq xo‘jaligi ishlaridan bo‘sh vaqti davomida o‘zi amalga oshirish imkonini berishi mumkinligiga alohida e‘tibor qaratilgan. Dehqon-mulk egasi ma‘lum vaqt davomida qo‘shimcha qiymat yaratmasdan zararsizlik nuqtasi darajasida ham faoliyatini davom ettirishi mumkinligi bo‘yicha xulosalar berilgan.

Kalit so‘zlar: paxta-to‘qimachilik klasteri, dehqon-tadbirkor, mehnat xarajat, qishloq xo‘jaligi, agroservis infratuzilmasi, tovar ishlab chiqaruvchi, yetkazib beruvchi, agrologistika, agrokonsalting, agroservis xizmatlari.

ISSN 2091-5187

œ “SERVIS” œ

Jurnal Samarqand iqtisodiyot va servis instituti tahririyat
bo‘limida nashrga tayyorlandi.

08.09.2026 yilda terishga berildi. 25.09.2026 yilda bosishga ruxsat etildi. Ofset
bosma qog‘ozi. Qog‘oz bichimi 60x84_{1/8}. “Times” garniturasini. Ofset bosma usuli.
Shartli bosma tabog‘i 15,6. Hisob-nashriyot
tabog‘i 14,68. Adadi 100 nusxa. Buyurtma №0169A/26

Samarqand iqtisodiyot va servis institutining
matbaa bo‘limida chop etildi.
Litsenziya № 025316.
Reestr № X-119112.

Manzil: Samarqand shahri, Shoxruh ko‘chasi, 60-uy.

© Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, 2026.